

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2023.12.9>

УДК 336.14

Світлана Іванівна ЛОГВІНОВСЬКА

к.е.н., доцент, Одеський національний економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0670-2957>

e-mail: Svetlana_Lohvinovska@ukr.net

Тетяна Олександрівна КИР'ЯЗОВА

к.е.н., доцент, Одеський національний економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9416-0993>

e-mail: xs-070@ukr.net

ВПЛИВ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ НА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто структуру податкових надходжень, які формують дохідну частину державного бюджету. Досліджено динаміку надходження основних податків за 2018-2022 рр. Визначено вплив податку на доходи фізичних осіб на формування доходів державного бюджету, окреслено чинники, які впливають на збільшення податку на доходи фізичних осіб у податкових надходженнях бюджету. Наведено узагальнені висновки щодо створення умов в податковій системі задля розвитку економіки країни та формування стабільного бюджету на сучасному етапі.

Ключові слова: податок, прямі та непрямі податки, податок на доходи фізичних осіб, бюджет, доходи державного бюджету, державний бюджет

ВСТУП

Ефективність податкової системи та раціональне використання податкових ресурсів має важливе значення для фінансового забезпечення держави та соціального добробуту громадян. Податки є основним джерелом доходів державного бюджету та визначають фінансову спроможність та стабільність країни. В сучасних умовах сьогодення набуває гострої потреби акумулювання власних фінансових ресурсів держави. Особливу увагу необхідно придати податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) – як основного бюджетоутворюючого податку.

МЕТА статті – визначення ролі податків на формування доходної частини державного бюджету, обґрунтування впливу ПДФО у структурі податкових надходжень державного бюджету України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та теоретичною основою роботи стали наукові праці українських фахівців, де розглянуто основні засади впливу податків на формування бюджету та оподаткування доходів громадян. Аналізуючи динаміку надходження основних податків за 2018-2022 рр., формування податкових надходжень за різними податками та визначаючи вплив ПДФО застосовано метод порівняння, синтезу, аналізу, табличного та графічного подання результатів дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ

Основний фінансовий план України, – державний бюджет, є важливим механізмом перерозподілу фінансових ресурсів для забезпечення безперервного функціонування економічної системи країни та належного рівня соціальної безпеки. Згідно з Податковим кодексом України, податок – це обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету [1]. За допомогою інструментів державного регулювання економіки визначаються податкові надходження, їх формування, розподіл та використання. Збору податків відводиться важливе місце в доходній частині бюджету, займаючи найбільшу питому вагу в структурі доходної частини бюджету.

Згідно зі ст. 9 Бюджетного кодексу України доходи державного бюджету класифікуються: податкові, неподаткові, доходи від операцій з капіталом, трансферти [2]. Серед податкових надходжень – ПДФО є одним з ефективних важелів оподаткування. Застосування ПДФО забезпечує значну частину надходжень до бюджету та створює рівномірне податкове навантаження на основі безпосереднього визначення доходу платника податку [3].

Аналізуючи головний фінансовий документ держави, варто зазначити що обсяг доходів державного бюджету у 2022 р. становив 1787395,6 млн грн, а порівняно з 2018 р. спостерігаємо збільшення на 92,5%. У 2022 р. порівняно з 2018 р. обсяг податкових надходжень зріс на 25,9%.

Структуру доходів державного бюджету зображено на рис. 1, де можна зазначити переважання податкових надходжень, обсяг яких станом на 2018-2022 рр. сягав від 753815,6 млн грн до 949764,4 млн грн (табл. 1).

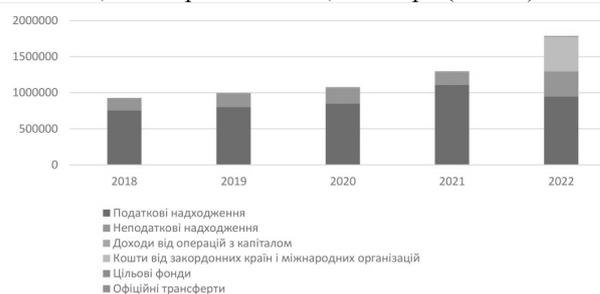

Рис. 1. Структура доходів державного бюджету 2018-2022 рр., млн грн (створено авторами на основі [4, 5])

З кожним проаналізованим роком податкові надходження мали тенденцію до збільшення (рис. 2). І лише у 2022 р. спостерігається зменшення обсягів податкових надходжень порівняно з 2021 р. на 839653,2 млн грн. Таку негативну тенденцію пов'язано зі зменшенням ділової активності бізнесу через повномасштабні військові дії на території України та збільшенням обсягів коштів від закордонних країн і міжнародних організацій до державного бюджету.

Таблиця 1 – Доходи Державного бюджету України за період 2018-2022 рр. (млн грн) (створено автором на основі [4, 5])

Показники	Роки					Темп приросту 2022/2018, %
	2018	2019	2020	2021	2022	
Усього	928108,3	998278,9	1076016,7	1296852,9	1787395,6	1,925
Податкові надходження	753815,6	799776,0	851115,6	1107090,9	949764,4	1,259
Неподаткові надходження	164676,5	186684,2	212946,9	175358,0	346327,7	2,103
Доходи від операцій з капіталом	657,5	183,0	79,4	328,7	611,0	0,929
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	1464,8	1139,9	1029,7	1289,9	481090,7	328,4
Цільові фонди	187,5	1770,8	187,1	209,4	136,2	0,726
Офіційні трансферти	7306,3	8725,0	10658,0	12576,1	9465,6	1,295

Рис. 2. Доходи державного бюджету 2018-2022 рр., млн грн (створено авторами на основі [4, 5])

Як видно з проведеного аналізу, податкові надходження займають вагомий частку у формуванні доходів державного бюджету. Пропонуємо проаналізувати динаміку прямих та непрямих податків та визначити роль ПДФО у формуванні доходної частини державного бюджету.

Поділ податків на прямі та непрямі – це механізм визначення об'єкта та методу справляння податку. Прямі податки – це податки на дохід, прибуток, майно тощо, які стягуються фізичними або юридичними особами. Основними з них є ПДФО та податок на прибуток підприємств (ППП). Непрямі податки – це податки, які не пов'язані з доходом та прибутком, а встановлюються як надбавка до ціни реалізованих товарів та сплачуються кінцевим споживачем. До непрямих податків відносяться податок на додану вартість (ПДВ), акцизний податок та мито [6].

Аналізуючи динаміку надходжень прямих та непрямих податків до доходів державного бюджету України за 2018-2022 рр., варто зазначити позитивний темп приросту прямих податків за період 2018-2022 рр. Так, ПДФО у 2022 р. становив 148427,3 млн грн, і порівняно з 2018 р. зріс на 62%. PPP за аналізований період зріс на 21 % (табл. 2).

Структура податкових надходжень показує перевагу непрямих податків над прямими, що вказує на низку проблем у податковій системі України (рис. 3): недосконалість системи збору податків; ухилення населення від сплати податкових надходжень; тіннізація економіки України; кризовий стан економіки протягом останніх років [6]. Бо як відомо – власне пряме оподаткування характеризує ефективність та відкритість економіки.

Стосовно непрямих податків, то тенденцію до збільшення за 2018-2022 рр. має лише ПДВ, що у 2022 р. становив 467001 млн грн і зріс на 92492 млн грн порівняно з 2018 р. Акциз та мито за вказаний період скоротилися, що пов'язано з адміністративно-правовими факторами.

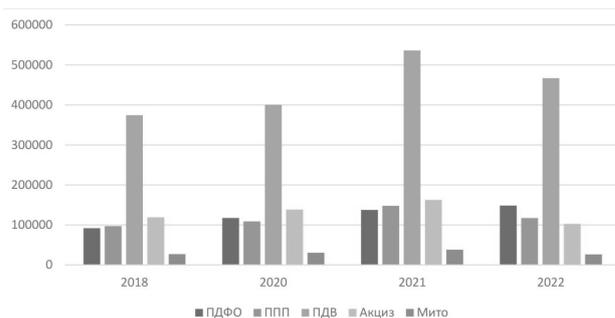

Рис. 3. Структура податкових надходжень до державного бюджету 2018-2022 рр., млн грн (створено авторами на основі [4, 5])

Якщо порівнювати показники всіх податкових надходжень у розрізі часу 2021-2022 рр., то можна сказати, що скоротилися обсяги усіх податків, крім ПДФО, який зріс на 10872,1 млн грн.

Бачимо з рис. 3 незмінну структуру податкових надходжень до державного бюджету. Але все ж таки обсяги податкових надходжень у 2022 р. скоротилися. Це пояснюється тим, що у країні йдуть повномасштабні військові дії, деякі території є невідконтрольними. Пропонуємо перелік податків, які у 2022 р. зменшилися: PPP – на 30701,8 млн грн, ПДВ – на 69488,2 млн грн, акцизний податок – на 60098,3 млн грн, мито – на 11930,9 млн грн (табл. 2). Тільки ПДФО у формуванні доходної частини державного бюджету відіграв позитивну роль та збільшився на 10872,1 млн грн (рис. 4).

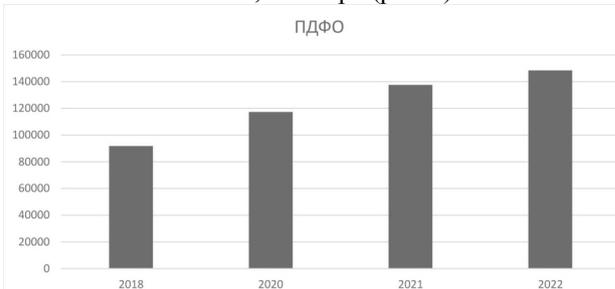

Рис. 4. Надходження до державного бюджету ПДФО у 2018-2022 рр., млн грн (створено автором на основі [4, 5])

Доцільно визначити основні чинники, що позитивно впливають на надходження податку на доходи фізичних осіб (рис. 5):

- зростання номінального ВВП – створення умов для введення бізнесу;
- легалізація виплати заробітної плати – усунення практики виплати доходу у “конвертах”;

Таблиця 2 – Динаміка податкових надходжень до Державного бюджету України, 2018-2022 рр., (млн грн) (створено автором на основі [4, 5])

Категорія	Вид податків	Роки					Темпи приросту 2022/2018, %
		2018	2019	2020	2021	2022	
Прямі податки	ПДФО	91741,8	109954,0	117281,3	137555,2	148427,3	1,62
	ППП	96882,3	107086,3	108695,0	147751,7	117049,9	1,21
Непрямі податки	ПДВ	374508,2	378690,2	400600,1	536489,2	467001	1,25
	Акциз	118852,4	123357,9	138296,2	162451,2	102352,9	0,86
	Мито	27076,6	30086,0	30460,5	38176,9	26246,0	0,97

Рис. 5. Чинники зростання надходження податку на доходи фізичних осіб

- зростання витрат на оплату праці – підвищення оплати праці відповідно до зарубіжного досвіду;
- зростання змішаних доходів домашніх господарств за рахунок індивідуальної підприємницької діяльності – створення умов для збільшення фінансових ресурсів домогосподарств;
- позитивні тенденції до зростання доходів низькооплачуваних верств населення через державне підвищення мінімальних соціальних гарантій – реалізація заходів бюджетної політики у державі [7].

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
2. Бюджетний кодекс України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n203>
3. Тітенко З., Ворона А. Аналіз податкових надходжень в системі доходів бюджету України. *Економіка та суспільство*. 2021. № 33. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-58>
4. Міністерство фінансів України: URL: https://www.mof.gov.ua/uk/budget_2022-538
5. Мінфін. Доходи Держбюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/>
6. Дроздовська О.С., Озерчук О.В. Співвідношення прямих та непрямих податків у податковій системі України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №10. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2017/10.pdf
7. Трофімова М.О. Податок на доходи фізичних осіб в Україні: фискальна соціально-регулятивна роль. *Ефективна економіка*. 2012. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=947> (in Ukrainian).

References

1. Tax Code of Ukraine: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>. (in Ukrainian).
2. Budget Code of Ukraine: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n203>. (in Ukrainian).
3. Titenko Z., Vorona A. Analysis of tax revenues in the budget revenue system of Ukraine. *Economy and society*. 2021. No. 33. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-58>. (in Ukrainian).
4. Ministry of Finance of Ukraine: URL: https://www.mof.gov.ua/uk/budget_2022-538& (in Ukrainian).
5. Ministry of Finance. Revenues of the State Budget of Ukraine. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/>. (in Ukrainian).
6. Drozdovska O.S., Ozerchuk O.V. Ratio of direct and indirect taxes in the tax system of Ukraine. *Investments: practice and experience*. 2017. No. 10. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2017/10.pdf (in Ukrainian).
7. Trofimova M.O. Personal income tax in Ukraine: fiscal, social and regulatory role. *Effective Economy*. 2012. No. 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=947>. (in Ukrainian).

Основні макропоказники, що вплинули на надходження ПДФО у 2022 р.: середньомісячна заробітна плата, чисельність штатних працівників та грошове забезпечення військовослужбовців.

ВИСНОВКИ

Податки є ваговою ланкою економічної системи та впливають на формування дохідної частини державного бюджету. Під час проведеного аналізу виявлено вплив ПДФО на податкові надходження до державного бюджету. Окреслено, що зазвичай непрямі податки переважають у формуванні дохідної частини фінансового плану, адже ухилення від їх сплати є майже неможливим. А в сучасних умовах, коли Україна потребує відновлення територій, підприємств – саме податковій системі необхідно створити умови для розвитку економіки країни та формування стабільного бюджету. Щоб досягти зазначеної мети, необхідно проводити комплексну реформу податкової системи, спрямовану на зниження податкового тиску на бізнес та населення, підвищення ефективності збору податків, зменшення рівня корупції та підтримка малого та середнього підприємства.

Svitlana LOHVINOVSKA

PhD in Economics, Associate Professor, Odesa National Economic University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0670-2957>

e-mail: Svetlana_Lohvinovska@ukr.net

Tetiana KYRIAZOVA

PhD in Economics, Associate Professor, Odesa National Economic University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9416-0993>

e-mail: xs-070@ukr.net

INFLUENCE OF PERSONAL INCOME TAX ON BUDGET INCOME FORMATION OF UKRAINE

The paper defines the characteristics of population income taxation as the main component of tax revenues of the budget. The impact and fiscal significance of the personal income tax in the structure of tax revenues of the budgets of Ukraine is substantiated. When writing the paper, the method of comparison, synthesis, analysis, tabular and graphical presentation of research results was used, analyzing the dynamics of personal income tax receipts for 2018-2022. The necessity of today's realities regarding the creation of conditions in the tax system for the development of the country's economy and the formation of a stable budget is stated at the current stage. Taxes are an important part of the economic system and affect the formation of the revenue part of the state budget. During the analysis, the impact of the personal income tax on tax revenues to the state budget was revealed. It is outlined that usually indirect taxes prevail in the formation of the revenue part of the state's financial plan, because evasion of their payment is almost impossible. And in modern conditions, when Ukraine needs to restore territories, enterprises, it is the tax system that needs to create conditions for the development of the country's economy and the formation of a stable budget. Changes to the Tax Code and the loss of economic potential in some territories due to the closure or complete destruction of enterprises, the reduction of working personnel led to a decrease in tax revenues. In recent years, the contribution of personal income tax to the state budget has been - 21%; to regional budgets – 15%; to the budgets of territorial communities - 64%, which gives territorial communities the opportunity to increase their own financial resources. In order to achieve this goal, it is necessary to carry out a comprehensive reform of the tax system aimed at increasing the fiscal role of direct taxes by reducing the tax burden on business and the population, increasing the efficiency of tax collection, reducing the level of corruption and supporting small and medium-sized enterprises. And the proposed results of the research will help territorial communities to form their own incomes at the expense of income tax on the incomes of individuals and to perform the functions assigned to them.

Keywords: Tax, direct and indirect taxes, personal income tax, budget, state budget revenues, state budget